

Η ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

(πρὸ ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΖΩΜΑΡΙΑΟΥ.

(συνέχεια.)

Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει ἐρήθη ὅτι Πελασγοὶ κατέκων τὴν Ἀκρόπολιν. Οἱ Πελασγοί, ὄνομα σημαίνει κατὰ τὸν V. Hehn τοὺς προτέρους, τοὺς παλαιούς*), δηλαδὴ ἐν προσωποποιᾷ τοὺς πρὸ τῆς κυρίας Ἑλληνικῆς ἀναπτύξεως καὶ παιδείας χρόνους (πρβ. καὶ Willamowitz, Kydathen σ. 164), ἔχοντες ἀρχιτέκτονας κατὰ τὸν Πausanίαν τὸν Ἀγρόλαν (ἀκατέργαστος λίθος) καὶ Ὑπέρβιον (πανίσχυρος) περιτείχισαν τὴν Ἀκρόπολιν. Πρῶτος ὁ Ἑ. Κούρτιος ἀπεφάνητο γνώμη, ὅτι τὸ καλούμενον Πελασγικὸν ἢ ὀρθότερον Πελαργικὸν ἦτο τεῖχος περὶ τὴν Ἀκρόπολιν, τὰς δὲ ἐννέα πύλας (τὸ Ἑννεά-πυλον Πελαργικὸν κατὰ Κλειδήμον παρὰ Βεγκήρου Ἀνεκδ. ἐλ. σ. 419, 27) ὀφείλομεν νὰ διανοηθῶμεν ὑπαρχούσας ἐν τῷ τείχει ἐν καταλλήλῳ ἀποστάσει ἀπ' ἀλλήλων. Σχέδιον κατὰ Κούρτιον παριστᾷ τὸ ἔργον τοῦτο τῶν Πελασγῶν. Εἴτα βλέπομεν τὸν Πεισίστρατον ἰδρύνοντα ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς ἢ μᾶλλον εὐρύνοντα τὸν ἤδη ὑπάρχοντα· ὁ ναὸς οὗτος ἀνακαλυφθεὶς κατὰ τὸ 1885 ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας παρίσταται διὰ δύο εἰκόνων (9. 10. σχέδιον κατὰ Dörpfeld). Ὁ Boetticher χρώμενος πολλοῖς τεκμηρίοις δοξάζει ὅτι ὁ Πεισίστρατος μόνον τὴν ἐξωτερικὴν στοὰν περὶ τὸν μέγαν τοῦτον ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς ἔκτισεν. Ἐπεταὶ εἰκὼν κεφαλῆς Ἀθηνᾶς (11) ἀνηκούσης ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ καὶ ἀποτελούσης μέρος Γιγαντομαχίας, ὡς πρῶτος ὑπετόπασεν ὁ Studniczka, ἢ δὲ γνώμη αὐτοῦ ἐπιστῶθη διὰ τῶν νέων ἀνασκαφῶν, καὶ μετ' αὐτὴν εἰκόνες πλείστων ἀναθηματικῶν στηλῶν, ἀνακαλυφθεῖσάν τὸ 1886, ὧν αἱ βάσεις μετὰ ἀρχαιοπρεπῶν ἐπιγραφῶν δισωθήσαν. Τὰ ἀρυσθέντα ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐκ διαφόρων γερμανικῶν καὶ ἑλληνικῶν πηγῶν εἶναι τοῖς πλείστοις τῶν ἀναγνωστῶν νέα, διότι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἤρξαντο ἀγόμενοι εἰς φῶς οἱ θησαυροὶ τῶν ἀρχαίων τούτων χρόνων. Ἦδη ὁ Ross εὗρεν ἀγαλμάτια ἐξ ὀπτῆς γῆς καὶ χαλκοῦ καὶ τεμάχια χαλκῶν ἀγγείων· ἀντικείμενα ὀπλῶν πλὴν τινων περικεφαλαιῶν καὶ αἰχμῶν δοράτων οὐδὲν ἕτερον εὐρέθη. Χαλκοῦ δὲ ἀγαλμάτια πλὴν εἰκόνος Κενταύρου ἀνεκαλύφθησαν πολλά, ὧν μνημονεύομεν εἰκόνα Ἑφαίστου εὐρεθεῖσαν πρὸς τὰ μεσημβρινὰ καὶ μεσημβριονατολικά τοῦ Παρθενῶνος μέρη ἔτι δὲ καὶ εἰκόνα Ἀθηνᾶς. Σπουδαιότεραι ἀνακαλύψεις ἐγένοντο πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Παρθενῶνος τὸ 1863 τιθεμένων τῶν θεμελίων τοῦ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως Μουσείου καὶ τὸ 1882 κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μέρους. Λίαν περίεργος εἶναι ἡ εὑρεσις μεγάλων ἀναγλύφων ἐκ λίθου πωρίνου, ἅτινα κατὰ πραγματείαν τινὰ τοῦ Pargold ἀπαγγελοῦνται ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ ἐταιρίᾳ τοῦ Βερολίνου τὸ 1886 παριστῶντα τὸν ἀγῶνα τοῦ Ἡρακλέους πρὸς τὴν Ὑδραν ἀπετέλουν μέρος αὐτῶματος ναοῦ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως μὴ δυναμένου νὰ ὀρισθῇ νῦν ἅτε καταστραφέντος ὑπὸ τῶν Περσῶν κατὰ τὴν γενικὴν κατεδάφισιν τῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἱερῶν. Ἑτέρα λείψανα αὐτῶματος εὐρεθέντα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μέρους καὶ ἀνήκοντα κατὰ τὸν Pargold εἰς τὸν αὐτὸν ναὸν παριστῶσι τὸν Ἡρακλέα καταπαλάοντα τὸ θαλάσσιον τέρας Τρίτωνά. Ἐν τοῖς δυοῖς τούτοις ἀναγλύφοις κεκτήμεθα νῦν οὐ μόνον τὰς ἀρχαιοτάτας ἐπὶ τῶν αὐτῶν παραστάσεις τῆς ἀττικῆς γλυπτικῆς, ἀλλὰ καὶ νέον παράδειγμα τῆς διακοσμῆσεως τῶν αὐτῶν.

αὐτῶματος τοῦ ἐν Αἰγίνῃ ναοῦ ἀπετέλει τὸ ἀρχαιότατον ἔργον τῆς διακοσμῆσεως τοῦ αὐτῶματος διὰ αὐτοτελῶν μορφῶν ἐξ εὐτελεστέρων λιθίνης ὕλης· κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς ἐν Ὀλυμπίᾳ κατεδείχθη, ὅτι ὁ αὐτόθι θησαυρὸς τῶν Μεγαρέων ἐκοσμεῖτο ἐπὶ τοῦ αὐτῶματος οὐχὶ διὰ αὐτοτελῶν ἀγαλμάτων, ἀλλ' δι' ἔργων ἀναγλύφων· θεωρούμενον δὲ τὸ παράδειγμα τοῦτο ὡς μεμονωμένη ἐξαίρεσις ἐπιστῶθη νῦν διὰ τῶν προειρημένων ἀναγλύφων τοῦ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ναοῦ, ὅτι ἦτο γενικόν, ἐφ' ὅσον οἱ Ἀθηναῖοι ἐποιοῦντο ἐν τοῖς αὐτῶμασι χρῆσιν εὐτελεστέρων ὕλης δηλαδὴ τοῦ πωρίνου λίθου. Εἰσαχθεῖσης ἐν τῇ κυρίῳ Ἑλλάδι τῆς γενικῆς χρήσεως τοῦ μαρμάρου περὶ τὰ μέσα τῆς ἑκτῆς ἐκατονταετηρίδος φαίνεται ὅτι ἐπαύσατο ἡ διακόσμησις τῶν αὐτῶματων δι' ἀναγλύφων εὐτελεστέρου λίθου. Τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα τῆς Ἀκροπόλεως ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐπὶ τοῦ θησαυροῦ τῶν Μεγαρέων φέρουσιν ἴχνη ἐρυθροῦ καὶ κυανοῦ χρώματος.

Ἀληθῆ δὲ θησαυρὸν ἔργων τῆς πρὸ τῶν Περσικῶν γλυπτικῆς ἤγαγον εἰς φῶς αἱ ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας ἀπὸ τοῦ 1884—1887 γενόμεναι ἀνασκαφαὶ μεταξὺ τοῦ Ἑρεχθεῖου καὶ τῶν Προπυλαίων. Ὁ τῆς Ἀκροπόλεως βράχος ὦν πανταχοῦ κατάντης δὲν ἐξήρκει τοῖς Ἑλλήσι μετὰ τὸ 480 εἰς κατασκευὴν τῶν ἐπ' αὐτοῦ πολυπληθῶν οἰκοδομημάτων καὶ διὰ τοῦτο αὐξήσαντες τὴν ἐπιφάνειαν διὰ πέριξ κατασκευασθέντος τεύχους ἐπλήρωσαν τὰ κατάντη τοῦ βράχου μέχρι τοῦ νέου τεύχους διὰ τῶν λειψάνων τῆς περσικῆς καταστροφῆς· λαβόντες τὰ ὑπὸ τῶν Περσῶν συντετριμμένα ἢ ἄλλως βεβλαμμένα ἀγάλματα καὶ ἄλλα τῆς τέχνης ἔργα καὶ θέντες αὐτὰ ἐπαλλήλως καὶ μετὰ προσοχῆς ἐν τῷ κενῷ διαστήματι τοῦ νέου τεύχους καὶ τοῦ αὐξήθέντος βράχου ἔρριψαν ἐπ' αὐτῶν χῶμα, εἴτα δὲ λιθόστρωτον ποιήσαντες ἐκτίσαντο οὕτω μείζονα ἐπιφάνειαν τῆς Ἀκροπόλεως κατὰ ἐν πέμπτον· σχεδιογράφημα ἐν τῷ βιβλίῳ παρέχει σαφὴ ἰδέαν τοῦ ἔργου τούτου, φαίνεται δὲ ὅτι ἐν τῷ πέριξ τῆς Ἀκροπόλεως κατασκευασθέντι περιζώματι εὐρίσκειται ἀληθὲς ἀρχεῖον ἔργων πλαστικῆς καὶ ἀρχιτεκτονικῆς ἐκ τῶν χρόνων πρὸ τοῦ 480. Τὰ ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς τῆς Ἀκροπόλεως κατὰ τὰς ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας ἐπιχειρουμένας ἀνασκαφὰς μεταξὺ τοῦ Ἑρεχθεῖου καὶ τῶν Προπυλαίων ἀνακαλυφθέντα ἔργα τῆς ἀρχαίας τέχνης εἶναι τοσαῦτα, ὥστε μόνον ἠδύναντο νὰ ἀποτελέσωσι πολυτελὲς Μουσεῖον. Μεταξὺ τοῦ πρὸς βορρᾶν ἐξωτερικοῦ τεύχους, ἔνθα εὐρέθησαν ἐντετειχισμένοι τρίγλυφοι καὶ μετόπαι τοῦ πεισιστρατείου ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ τοῦ ἀρχικοῦ τῆς Ἀκροπόλεως βράχου εὐρέθη πληθὺς ἀγαλμάτων γυναικείων μορφῶν, βεβλαμμένων τοὺς πόδας, ἐν μέρει δὲ καὶ τὰς χεῖρας, καὶ περιέργων λίαν οὐ μόνον διὰ τοὺς χρόνους, εἰς οὓς ἀνάγονται, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ἱματισμὸν καὶ τὰ ἴχνη τοῦ ποικίλου αὐτῶν χρώματος.

Ἐν τῇ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Ρωμαῖδων ἐν Ἀθῆναις ἐκδομένη συλλογῇ φωτογραφιῶν τῶν ἐν τοῖς Μουσείοις τῶν Ἀθηνῶν ἀγαλμάτων (Les musées d'Athènes 1886) ὑπάρχουσι καὶ ἐξ τούτων τῶν ἀγαλμάτων, παριστῶντων γυναῖκας διαφόρου ἡλικίας, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νέας· ἡ διάφορος τῶν κεφαλῶν μορφή μαρτυρεῖ ὅτι τὰ ἀγάλματα ταῦτα δὲν εἶναι

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΓΙΓΙΔΑ.
Εἶκον ὑπὸ J. Morera.

εἰκόνες θεῶν, ἀλλ' ἀνθρώπων, ἴσως δὲ ἱερῶν τῆς Ἀθηνᾶς· πολυπληθὴ δὲ εἶναι καὶ τὰ εὐρήματα χαλκῶν ἀγαλματίων, ὧν τὸ μέγιστον εἶναι εἰκὼν γυναικεία ἔχουσα ὕψος 27 ἑκατ. Ἄξια δὲ λόγου εἶναι χαλκὴ κεφαλὴ (11 ἑκ. ὕψους) εὐρεθεῖσα τὸ 1882 καὶ προσομοιάζουσα τῷ Ἀπόλλωνι ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ ἀστώματος τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναοῦ τοῦ Διὸς, ὡσαύτως ἐκ χαλκοῦ εὐφυῆς κεφαλὴ ἀνδρὸς (πίν. XI) καὶ ἐξαίσια τὸ κάλλος μαρμάρινος κεφαλὴ γυναικὸς συγχρόνου τῷ Πεισιστράτῳ (πίν. X). Καὶ ἐν τῷ βορειοδυτικῷ μέρει τοῦ τείχους, ὅπερ κατὰ πάντα πιθανὸν λόγον κατεσκευάσεν ὁ Κίμων, θὰ κατὰκεινται ἔργα τέχνης τῶν πρὸ τῶν περσικῶν χρόνων. Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς ἐκθέσεως ταύτης ἐλέχθη ὅτι ὁ Κίμων, οὐχὶ δὲ ὁ Πεισιστράτος, ὡς ἐσφαλμένως ἐδοξάζετο ὑπὸ πολλῶν, ἔθετο τὰ θεμέλια τοῦ ὑπὸ τοῦ Περικλέους ἀποτελεσθέντος ναοῦ τοῦ Παρθενῶνος. Εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Κίμωνος δέον νὰ ἀναχθῶσι καὶ τὰ τύμπανα (26) τῶν στύλων, ἅτινα εὐρέθησαν ἐντετειχισμένα ἐν τῷ βορείῳ τοῦ τείχους μέρει ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ τύμπανα, ἅτινα ἀνεκαλύφθησαν τὸ 1836 πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Παρθενῶνος. Ἐν τέλει τοῦ κεφαλαίου τούτου ἐξετάζεται καὶ τὸ ζήτημα τῶν καμπυλοειδῶν γραμμῶν (*curvatur*), αἵτινες διακρίνουσι τὰ οἰκοδομήματα τῆς Ἀκροπόλεως.

Περὶ τῶν ἐπομένων κεφαλαίων τοῦ βιβλίου τοῦ Boetticher πραγματευόμεθα συντομώτερον. Περιγραφή τοῦ Παρθενῶνος, τῶν Προπυλαίων, τῆς Πινακοθήκης, τοῦ Ἑρεχθείου, τῆς ἀπτέρου Νίκης παρίσταται σαφῆς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἀναγνωστῶν ἐν διαφοροῖς διαγράμμασι. Ἡ ἐν τῷ Βαρβακείῳ λυκείῳ εὐρεθεῖσα Ἀθηνᾶ, ἡ καλλίστη τῶν διασωθεισῶν ἀπομιμήσεων τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τοῦ Φειδίου, παρίσταται ἐν εἰκόνι. Χρυσοῦν νόμισμα ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Κριμαίας δεικνύει τὰς λεπτομερείας τοῦ κόσμου τῆς κόμης καὶ τῆς περικεφαλαίας (πρβ. G. Kieseritzky, Mittheil. d. arch. Inst. zu Athen, 1883). Ἄξια ἰδιαιτέρας ἀναγνώσεως εἶναι τὰ γραφόμενα περὶ τῶν ἀπείρων ἀγαλμάτων καὶ ἀναθημάτων, ἅτινα ἴσταντο περὶ τοὺς περιβόλους τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ναῶν, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ ἐκθεσις τοῦ ἐν τῷ Παρθενῶνι θησαυροφυλακίου, ἐν ᾗ βλέπομεν ὅτι τὰ κειμήλια τῶν ἄλλων ναῶν ἀπέκειντο αὐτόθι· περὶ τούτου διεσώθησαν ἡμῖν πλεῖστοι ἐπιγραφαὶ ἀνακαλυφθεῖσαι μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκδοθεῖσαι ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ ἐφημερίδι καὶ τῷ συγγράμματι (*Antiquités Helléniques*) τοῦ θαλεροῦ καὶ μεμνημένου πρεσβύτου Α. Ῥαγκαβῆ.

Καταλείποντες νῦν τὴν κορυφὴν τῆς Ἀκροπόλεως τρεπόμεθα πρὸς τὴν μεσηβρινὴν κλιτὸν αὐτῆς. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν περιγράφεται τὸ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ θεάτρου καὶ ἐγγὺς αὐτοῦ κείμενον Ὁδεῖον, ὅπερ οἰκοδομηθὲν ὑπὸ τοῦ Περικλέους χάριν τῶν μουσικῶν ἀγώνων κατὰ τὰ Παναθηναία ἐπυρπολήθη κατὰ τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον ὑπὸ τοῦ Ἀριστίωνος κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ Σύλλα (86 π. X.), ἀνηγέρθη δὲ πάλιν ὑπὸ τοῦ Καππαδόκου βασιλέως Ἀριοβαρζάνου τοῦ Β'. εἶτα δὲ λίαν ἐκτενῶς ἐκτιθενται τὰ τοῦ διονυσιακοῦ θεάτρου. Κατὰ τὰς τελευταίας ἐρεῦνας τὰς γενομένας ὑπὸ τῶν Γερμανῶν L. Julius καὶ Dörpfeld κατεδείχθη ὅτι ἅπας ὁ χώρος τῶν θεατῶν (κοῖλον) μετὰ τῆς ὀρχήστρας καὶ τῆς ἀρχαίας σκηνῆς κατὰγεται ἐν τῇ νῦν αὐτοῦ μορφῇ ἐκ τῆς τετάρτης π. χ. ἑκατονταετηρίδος· μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων οἱ Ἀθηναῖοι ἤρκοοντο εἰς ξυλινὴν σκηνὴν ἐν Ἀθηναίῳ, τῷ ἐγγὺς τοῦ διονυσιακοῦ θεάτρου τεμένει τοῦ Θεοῦ, οὐ εἰς τιμὴν ἐγίγνοντο αἱ διδασκαλαί, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἡσύχιος. Ὅτε δὲ ἐν Ἀγῶνι τοῦ Πρατίνα, Αἰ-

σχύλου καὶ Χοιρίλου κατὰ τὴν 70 Ὀλυμπιάδα = 500 π. X. τὸ ξυλινὸν παράπηγμα (ἱκρία) κατέπεσεν, ἠγέρθη ἐπὶ τῆς νοτίου κλιτύος τῆς Ἀκροπόλεως ἀπλοῦν θεάτρον· ἡ σκηνὴ ἦτο ἐκ ξύλου, αἱ δὲ θεαταὶ ἐκαθίζοντο ἢ ἐπὶ ἀπλοῦ ἐδάφους ἢ ἐπὶ ξυλινῶν ἐδρῶν· ὁ Dörpfeld κατέστησεν ἀρίθμητον ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι πρὸ τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος οὐδὲν λίθινον οἰκοδόμημα ἐκέκτηντο ὡς θεάτρον. Τὸ πρῶτον λίθινον θεάτρον ὠκοδόμησεν ὁ Εὐβουλος τὴν 109 Ὀλυμπιάδα = 343—342 π. χ. Μετὰ δὲ τὸν Εὐβουλον ὁ γνωστὸς ῥήτωρ Λυκοῦργος διεπέρανε τὴν κατασκευὴν τοῦ ἐν Διονύσου θεάτρου 330—29 π. X., ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἰδρύθησαν ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ οἱ χαλκοὶ ἀνδριάντες τῶν κορυφαίων τῶν τραγικῶν, Αἰσχύλου, Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου· πλὴν τῆς μαρτυρίας, καθ' ἣν ὁ βασιλεὺς Εὐμένης (197—159 π. χ.) ἐκ Περγᾶμου ἀνήγειρεν ὀπισθεν τῆς σκηνῆς τὴν Εὐμένειον καλουμένην στοάν, οὐδεμίαν εἰδησίαν περὶ θεάτρου ἀναγινώσκειται μέχρι τῆς τρίτης μ. χ. ἑκατονταετηρίδος. Κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἐξηφανίσθη τὸ θεάτρον τοῦ Διονύσου καταστροφῇ καὶ παντοῖαι νέαι οἰκοδομαὶ καὶ χῶρα ἐκάλυψαν τὸν χώρον αὐτοῦ, τὸ δὲ Ὁδεῖον Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ ἐξελαμβάνετο ὡς θεάτρον τοῦ Διονύσου. Ὁ πρῶτος εἰκάσας τὴν θέσιν καὶ ἀναγνώρισας τὴν διαίρεσιν αὐτοῦ ἐν τινι νομίσματι τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου ἦτο ὁ Ἀγγλὸς Leake. Πεντήκοντα ἔτη μετὰ ταῦτα ὁ Α. Ῥ. Ῥαγκαβῆς ἐπεχείρησε μάτην ἀνασκαφάς, τὸ δὲ 1859 ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐταιρία διὰ τοῦ Α. Ῥουσοπούλου ἐπαναλαβοῦσα τὰς ἀνασκαφάς ἀνεκάλυψεν τὰς ἀνωτάτας βαθμίδας πρὸ τοῦ μνημείου τοῦ Θρασύλλου, διαφωνία ὅμως πρὸς τὸ ὑπουργεῖον διέκοψεν αὐτάς. Τέλος τὸ 1872 (23. Μαρτίου) ὁ μαθητὴς τοῦ Schinkel, J. H. Strack, κατὰ τὴν γενέθλιον ἡμέραν τοῦ βασιλέως αὐτοῦ εὗρε τὰ πρῶτα ἀνάκλιντρα, ἡ δὲ ἐργασία ἤρξατο μετὰ μείζονος δραστηριότητος ἀναλαβόντος τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσίας τὰς δαπάνας καὶ χορηγησάσης καὶ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας δαφίσεις πόρους πρὸς συντέλεις τοῦ ἔργου. Τὴν 3. Ἰουνίου ἀπελθόντος τοῦ Strack τῶν Ἀθηνῶν ἀναλαβοῦσα τὸ ἔργον ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐταιρία διεπέρανεν αὐτὸ τὸ 1865 ἀποκαλύψασα ἅπαν το θεάτρον καὶ τὰ περὶ αὐτοῦ πρὸς μεσημβρίαν μέρη, μόνον τὸ πρὸς ἀνατολὰς μέρος χρήζει περαιτέρω ἐρευνῶν. Ἐν σχεδιογραφίᾳ κατὰδεῖκνυνται καὶ περιγράφονται ἐν ἐκτάσει αἱ ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων γενόμεναι μεταβολαί· ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας διασώζονται τὰ ἔχνη θριγκοῦ, χωρίζοντος τὴν ὀρχήστραν ἀπὸ τοῦ κοῖλου τῶν θεατῶν καὶ κατασκευασθέντος ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων χάριν τῶν ἀγώνων τῶν μονομάχων, ὧν τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὸ θεάτρον τοῦ Διονύσου μαρτυρεῖ καὶ Δίων ὁ Κάσσιος. Ἐπίσης μεταγενέστερον εἶναι καὶ τὸ ὑποσκήνιον τοῦ Φαίδρου μετὰ τῶν ἀναγλύφων, ἐν ἐνὶ τῶν ὁποίων παρίσταται ὁ Ἰκάριος μετὰ τῆς θυγατρὸς Ἐριγόνης θύων τῷ Διονύσῳ· ὁ ἦρως Ἰκάριος πρῶτος ἐδέξατο παρὰ τοῦ Διονύσου ἐλθόντος εἰς τὴν Ἀττικὴν τὸ δῶρον τοῦ οἴνου· οἱ κάτοικοι τῆς Χώρας λαβόντες παρὰ τοῦ Ἰκαρίου τὸ νέον δῶρον καὶ μεθυσθέντες ἐφόνευσαν αὐτὸν νομίζοντες ὅτι ἐδηλητηριάσθησαν. Ἡ θυγάτηρ μάτην ἀναζητοῦσα τὸν ἐαυτῆς πατέρα εὗρεν αὐτὸν τῇ βοήθειᾳ τοῦ πιστοῦ κυνὸς Μαίρας τεθαμμένον ὑπὸ τι δένδρον· περὶ τῆς ἐρμηνείας τῶν ἀναγλύφων τοῦ ὑποσκήνιου πρβ. τὰ γεγραμμένα ὑπὸ Matz ἐν τῷ γερμανικῷ περιοδικῷ Zeitschrift für bildende Kunst 1878, σ. 193 ἰδρύθη δὲ τὸ ὑποσκήνιον τοῦτο ὑπὸ τοῦ Φαίδρου, υἱοῦ τοῦ Ζωίλου, ἀρχόντος τῆς Ἀττικῆς, κατὰ τὴν τρίτην μ. χ. ἑκατονταετηρίδα. Ἔργα δὲ γλυπτικῆς πλὴν δύο παγκάλων ἀναγλύφων γυναικῶν ὀρχουμένων εὐρέθησαν μόνον

λείψαντα καὶ δὴ ἀσήμεντα. Βάσεις ἀγαλμάτων ποιητῶν, οἷα μνημονεύει ὁ Παυσανίας, εὑρέθησαν ἱκαναί, ἀλλὰ τὰ ἀγάλματα αὐτῶν ἐλλείπουσιν. Οὕτως ἀνεκαλύφθη βάσις φέρουσα ἐπιγραφήν: „Μένανδρος· Κηφισόδοτος καὶ Τιμαρχος ἐπόησαν“· ἀλλὰ ὁ ἐν τῷ Βατικανῷ ἀποκείμενος ἀνδριὰς τοῦ Μεγάνδρου, ὃν πρότερον ἐνόμιζον οἱ λόγιοι ἀπαχθέντα εἰς Ῥώμην ἐκ τοῦ διονυσιακοῦ θεάτρου, ἀπεδείχθη ὡς μὴ προσαρμολύμενος εἰς τὴν βᾶσιν ταύτην. Τοῦναντίον ἐν τῷ καλλίστῳ Λατερανῷ ἀνδριάντι τοῦ Σοφοκλέους κατέστησαν πιθανὸν ὁ Benndorf καὶ Schoene ὅτι κεκτήμεθα ἀντίτυπον ἐν μαρμαρῷ τοῦ ἀγάλματος, ὅπερ ὁ Λυκούργος ἴδρυσεν τῷ

ποιητῇ ἐν τῷ θεάτρῳ· περιελάμβανε δὲ τὸ θεάτρον 30,000 θεατῶν. Ἐκατέρωθεν τῆς εἰσόδου εἰς τὸ θεάτρον ἴσταντο ἐν ἀρχαίοις χρόνοις, πιθανῶς ἤδη κατὰ τὴν πέμπτην ἑκατομταστηρίδα, οἱ χαλκοὶ ἀνδριάντες τοῦ Μιλτιάδου καὶ Θεμιστοκλέους, ἔχοντες ἕκαστος παρ' ἑαυτοῦ καὶ Πέρσην αἰχμάλωτον. Ἴσως εἰς τῶν ἀνδριάντων τούτων εἶναι ὁ παρὰ τῷ Ἀνδοκίδῃ (περὶ μυστηρίων) „χαλκοῦς στρατηγός“, ὅπισθεν τοῦ ὁποίου ἐξήτει νὰ κρυφθῇ ὁ Διοκλείδης κατὰ τὴν νύκτα τῶν Ἑρμοκοπιδῶν ἰδὼν πολλοὺς ἀνθρώπους κατερχομένους ἐκ τοῦ Ὠδείου εἰς τὴν ὀρχήστραν τοῦ θεάτρου.

(ἔπεται συνέχεια.)

Σ Α Π Φ Ω.

(ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΑ ΕΚ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΟΣ.)

(συνέχεια.)

Τότε ἐσταύρωσεν ἡ Μνησιδίκη τὰς χεῖρας καὶ ἰδοῦσα ἀτενῶς τὴν Ἀνδρομέδαν εἶπε σταθερᾷ τῇ φωνῇ:

— Ναί, τὸν λατρεύω καὶ τὸν ἀγαπῶ ὅσον οὐδένα ἄλλον ἐπὶ γῆς, καὶ αὐτὸς ἐπίσης με ἀγαπᾷ καὶ εἶνε μνηστήρ μου. Ἐὰν πρόκηται περὶ τοῦ καλοῦ τοῦ καὶ τῆς σωτηρίας του, ὦ εἰπέ μοί το, διότι εἶμαι πρόθυμος τὸ πᾶν νὰ πράξω διὰ νὰ τὸν βοηθήσω καὶ τὴν ζωὴν μου αὐτὴν ἀκόμη θυσιάσω, ἐὰν τοῦτο ἀπαιτῆται πρὸς σωτηρίαν του!

— Αἰ καλὰ — ἐξηκολούθησεν ἡ Ἀνδρομέδα — δὲν ἤθελα νὰ ὑπάγω ἀπαξ ἔτι εἰς τὴν οἰκίαν του διὰ νὰ μὴ παρεξηγηθῶ καὶ δώσω ἀφορμὴν νὰ εἴπωσιν, ὅτι διὰ τῆς βίας θέλω νὰ γίνω σῶμαίρα του. Ἐμαθα ὅμως ὅτι ἀπόψε σκοπεύουν εὐγενεῖς τινες νὰ ἐνεδρεύσουν κατ' αὐτοῦ καὶ νὰ τὸν δολοφονήσουν.

— ὦ Ζεῦ! — ἀνέκραξεν ἔντρομος ἡ Μνησιδίκη — τί ἔκαμεν ὁ ἀγαθὸς Πιττακὸς κατὰ τῶν ἀνθρώπων τούτων, διὰ νὰ τὸν μισοῦν τόσον; Πρέπει ἀμέσως τώρα νὰ τρέξω καὶ νὰ τῷ εἰπῶ νὰ προφυλαχθῇ.

— Ὅχι, ὄχι, ψυχὴ μου, αὐτὸ δὲν εἶνε ἀνάγκη. Ἀπόψε θὰ ἔλθῃ αὐτὸς εἰς τὴν οἰκίαν σας καὶ σὺ πρέπει νὰ τὸν κρατήσης χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ πρὸς τί τὸν κρατεῖς, ἐὰν δὲ θελήσῃ χωρὶς ἄλλο νὰ φύγῃ, τότε τῷ ἀποκαλύπτεις τὸ μυστικόν σου. Τώρα ὅμως ἄς πῶμεν ὀλίγον!

— ὦ, πῶς θὰ δυνηθῶ νὰ σοὶ ἀποδείξω ποτὲ τὴν εὐγνωμοσύνην μου διὰ τὴν ἀγάπην σου! ἀνεφώνησεν ἡ Μνησιδίκη εὐτυχῆς.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐπεφάνη ἡ δούλη καὶ ἐναπέθεσε τὰ δύο κύπελλα ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἐν ᾧ δ' ἔβλεπε ταῦτα ἡ Μνησιδίκη δὲν ἠδύνατο νὰ παρατηρήσῃ τὴν ἔκφρασιν τοῦ ἀσπόνδου μίσους, ἣν προσέλαβε τὸ σκυθρωπὸν πρόσωπον τῆς Ἀνδρομέδας.

— Τὸ ἀναφυκτικὸν ποτὸν ἔρχεται ὀλίγον ἄργά, Μνησιδίκη — εἶπεν ἡ οἰκοδέσποινα — καὶ ἔχεις τώρα ἀνάγκην αὐτοῦ, ἐπεὶδὴ τόσον ἐθερμάνθης καὶ τόσον ἔτρεξες διὰ νὰ φθάσῃς ἐδῶ ταχέως. Δι' αὐτὸ ἄς ἐνδυναμωθῶμεν τώρα ὀλίγον καὶ ἔπειτα θ' ἀνακτήσῃς τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν φρόνησιν, τὴν ὁποίαν ἔχασες ὡς ἐκ τῆς διηγέσεώς μου.

Ἡ δούλη εἶχεν ἀπομακρυνθῇ πάλιν καὶ ἡ Μνησιδίκη διψῶσα ἤδη ἐκένωσε διὰ μιᾶς μέγα μέρος τοῦ κυπέλλου.

Μόλις ὅμως ἀφῆκεν αὐτὸ πάλιν ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ ἤρχισε νὰ αἰσθάνηται κάματον καὶ κεφαλαλγίαν· κατελήφθη ὑπὸ σκοτοδινίας καὶ, θέλουσα νὰ ἐγερθῇ, παρετήρησεν ὅτι

οὐδὲν ἠδύνατο νὰ κινήσῃ τοὺς πόδας τῆς, οἷτινες ἐψυχραίνοντο ἤδη καὶ ἀπεναρκοῦντο, ἡ δὲ ἀπονάρκωσις αὐτὴ ἀνερχομένη μετέδιδεν εἰς τὸ λοιπὸν σῶμα ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν τὸν θάνατον.

— ὦ Ζεῦ! — εἶπε μὲ φωνὴν ὀλονὲν ἐκλείπουσαν — τί ἔχω;

Ὅπως ὁ ἰοβόλος ὄφεις παρατηρεῖ τὸ εἰς τὸ κλωβίον τοῦ ῥιφθὲν ἄοπλον πτηνὸν καὶ ἐτοιμάζεται νὰ ἐπιτεθῇ κατ' αὐτοῦ διὰ τῶν δηλητηριωδῶν ὀδόντων του, οὕτως ἔβλεπε καὶ ἡ Ἀνδρομέδα τὴν νεαράν καὶ ὠραίαν κόρην, ἡ ὁποία καταληφθεῖσα τῶρα ὑπὸ ζάλης ἔκλινε τὴν ἀθῶάν τῆς κεφαλὴν ἐπὶ τοῦ στήθους τῆς οἰκοδεσποίνης καὶ ἐφάνη ἀποκοιμηθεῖσα. Αἰφνης βίαιοι σπασμοὶ καὶ ῥίγος διέσεισε τὰ τρυφερά μέλη. Τὰ χεῖλη συνεστάλησαν καὶ ἔγιναν κυανᾶ, οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμαυρώθησαν καὶ ἡ καρδιά ἔπαυσε νὰ πάλλῃ· ἡ Μνησιδίκη ἦτο νεκρά.

Ἡ Ἀνδρομέδα ἐξήπλωσε τὸ ἄψυχον σῶμα ἐπὶ τῆς σκληρᾶς κλίνης.

— Τώρα εἶσαι νεκρό, γλυκὴ μου περιστέρη — εἶπε σαρκαστικῶς — καὶ κἀνεῖς ἐκ τῶν θεῶν δὲν δύναται νὰ σοὶ ἀποδώσῃ τὴν ζωὴν, οὔτε καὶ αὐτὸς ὁ Πιττακός, ἐὰν ὡς ὁ Ὀρφεὺς θὰ ἐπειράτῃ διὰ γλυκῶν ἁσμάτων νὰ σε ἀναζητήσῃ ἐν τῷ Ἄδῃ. Ἀλλὰ καὶ τῆς ἰδικῆς μου τῆς ζωῆς τὸ νῆμα ἀπεκόπη καὶ μαζὶ θὰ διανύσωμεν τὸν θλιβερόν δρόμον πρὸς τὸν κόσμον τῶν σκιῶν.

Καὶ ἐγερθεῖσα ἔτρεξεν εἰς τὸν θάλαμον, ὁπόθεν ἔφερε μεθ' ἑαυτῆς μακρὸν τεμάχιον ὑφάσματος. Τὸ περιέστρεψεν, ἔδεσεν ἔπειτα αὐτὸ περὶ τὸν τράχηλόν τῆς, ἀνέβη εἰς τινὰ δοκὸν καὶ κρεμάσασα τὸ ὑφάσμα ἀπὸ τινος ἀρπάγης εἰς τὸν τοῖχον, ὥθησε διὰ τοῦ ποδός τῆς τὸν δοκὸν καὶ μετ' ὀλίγα λεπτὰ ἦτο πτώμα

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ Πιττακὸς δὲν ἠδυνήθη τὸ ἐσπέραις νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν μνηστὴν του, διότι εἶχεν ὀρίσει συνέντευξιν μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ συμβουλίου καὶ τοῦ λαοῦ, τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν ναυτῶν. Δι' αὐτὸ ἀπεφάσισε νὰ ὑπάγῃ εἰς αὐτὴν ὥρας τινὰς ἐνωρίτερον καὶ εἶχε φθάσει ἀμέσως, ἀφ' οὗ ἡ Μνησιδίκη λαβοῦσα τὸ γράμμα τῆς Ἀνδρομέδας μετέβη εἰς τὸν οἶκόν τῆς. Τὸ πρᾶγμα αὐτὸ κατ' ἑαυτὸ τὸν ἀνησύχησεν, ἔτι δὲ μᾶλλον ἠδύνησεν ἡ ἀνησυχία του καὶ τοὺς φόβους του δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποκρυφῇ εἰς τὴν μητέρα τῆς κόρης, ὅτε ἡ ὥρα τοῦ γεύματος ἐπλησίασε καὶ ἡ Μνησιδίκη δὲν ἐφάνη, μολονότι αὐτὴ οὐδέποτε ἄλλοτε ἐδείχθη